

Cilj održivog razvoja 14:

ŽIVOT POD VODOM

Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održiv razvoj

Mora i okeani zauzimaju tri četvrtine površine planete i čine 97% ukupne količine vode na njoj. Kao najveći ekosistemi, mora i okeani omogućavaju brojne procese od kojih zavisi život cele planete. Kruženje vode, proces koji i ljudima omogućava da dođu do vode kao osnovnog resursa, u velikoj meri zavisi od okeana. Vremenske prilike i klima na celoj planeti pod uticajem su procesa koji se događaju u morima i okeanima. Tako, na primer, Golfska struja prenošenjem toplote iz Meksičkog zaliva čini da severozapadna Evropa bude mnogo toplija nego što bi se očekivalo prema njenom položaju. Procenjuje se da 50–80% kiseonika na planeti dolazi iz okeana,¹ odnosno od planktona koji imaju sposobnost fotosinteze (plutajuće biljke, alge i neke bakterije). Okeani su takođe veoma važni u borbi protiv klimatskih promena. Apsorbuju oko 30% ugljen-dioksida koji emituje čovek i na taj način ublažavaju i usporavaju proces globalnog zagrevanja.

Okeani i mora su oduvek veoma važan izvor hrane za čoveka. Obezbeđuju velike količine ribe, mekušaca, rakova, morskih algi i trava koje se koriste u ishrani širom planete. U poslednjim decenijama došlo je do širenja akvakulture koja omogućuje intenzivnu i kontrolisanu proizvodnju morske hrane (kavezni uzgoj riba, školjki i mekušaca).

1 <https://oceanservice.noaa.gov/facts/ocean-oxygen.html>

Svetska ekonomija u velikoj meri zavisi od okeana i mora. Prihodi oko tri milijarde ljudi na planeti na neki način zavise od morskih resursa. Osim primarne proizvodnje hrane, okeani su važni i za transport, turizam, rudarstvo i brojne druge sektore.

Osim ekološkog i ekonomskog značaja, okeani i mora imaju veliki kulturološki, religijski i spiritualni značaj za ljudsku civilizaciju. Mnoge kulture su nastajale i razvijale se upravo na osnovu tesnih veza s okeanima i resursima koje oni pružaju.

Odnos današnjeg čoveka prema okeanima nije u skladu sa svim vrednostima i resursima koje od njih dobija. Okeani su izloženi velikom zagađenju koje potiče od kopnenih i priobalnih naselja i industrijskih kompleksa. Svake godine u okeanima i morima završi oko 14 miliona tona plastičnog otpada.² Brojne populacije riba, mekušaca i rakova dovedene su na rub opstanka intenzivnim i prekomernim ribolovom. Obale i priobalni ekosistemi se uništavaju za potrebe širenja naselja, turističke infrastrukture i poljoprivrede. Klimatske promene takođe u velikoj meri utiču na okeane i mora – dolazi do njihovog zagrevanja, zakišeljavanja i eutrofikacije, što uzrokuje drastične izmene u živom svetu.

Da bismo sačuvali okeane i mora, odnosno obezbedili sve dobiti koje od njih uživamo, moramo drastično promeniti naš odnos prema njima. Upravo zbog toga je formulisana cilj održivog razvoja 14: *Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održiv razvoj*. COR 14 sadrži 10 potciljeva koji se, između ostalog, odnose na smanjenje zagađenja okeana, smanjenje eksploatacije riba i drugih morskih organizama, smanjenje zakišeljavanja okeana i zaštitu morskih i priobalnih ekosistema. U Srbiji su primenjiva četiri potcilja (14.1, 14.4, 14.6 i 14.c), dok se ostali prvenstveno odnose na obalske i ostrvske zemlje.

Sprovođenje cilja se prati pomoću 10 indikatora, a u Srbiji su dostupni podaci za samo jedan.³

Potcilj 14.1: Do 2025. sprečiti i značajno smanjiti sve načine zagađivanja mora, a posebno onih aktivnosti koje dolaze sa kopna, uključujući morske otpatke i zagađenje nutrijentima

Svetska mora i okeani pokrivaju najveći deo površine planete i omogućavaju funkcionisanje procesa u biosferi, poput kruženja ugljenika i fotosinteze, koji su od ključne važnosti za čoveka i ceo živi svet. Kao takvi, imaju veliku ulogu u održivom razvoju. Da bi okeani i mora nastavili da nam pružaju usluge od kojih zavisimo, moramo smanjiti pritiske koje vršimo na njih. Jedan od najizraženijih antropogenih pritisaka je

2 <https://www.iucn.org/resources/issues-briefs/marine-plastic-pollution>

3 <https://sdg.indikatori.rs/area/life-below-water/>

zagađenje. Ono dolazi u okeane u obliku čvrstog otpada i otpadnih voda iz gradova i naselja, iz industrijskih postrojenja i naftnih platformi, spiranjem s poljoprivrednih površina (pesticidi i veštačka đubriva), ispuštanjem čvrstog i tečnog otpada s brodova, vađenjem ruda ispod morske površine i na druge načine.

Najveći deo zagađenja u okeanima, oko 80%, potiče s kopna. To zagađenje se rekama iz svih delova planete izliva u okeane. Iz tog razloga je, za uspešno smanjenje zagađenja okeana, potrebno sprovoditi mere smanjenja zagađenja voda u svim kontinentalnim područjima, a ne samo u morskim i obalnim.

Zagađenje uzrokuje višestruke štetne posledice po morske ekosisteme i vrste koje žive u njima. Slično kao i u slatkovodnim ekosistemima, u okeanima dolazi do eutrofikacije, odnosno do povećanja koncentracije hranjivih supstanci u vodi, što posledično izaziva bujanje fitoplanktona. Ova pojava je poznata i kao cvetanje mora. Preveliki rast fitoplanktona dovodi do iscrpljivanja kiseonika u vodi i do potpunog menjanja ekoloških uslova u akvatičnim ekosistemima. Raspadanjem prenamnoženih algi i fitoplanktona oslobađa se ugljen-dioksid, koji zatim dovodi do povećane kiselosti morske vode. U takvim uslovima je usporen rast morskih organizama. Povećane koncentracije hranjivih materija (nutrijenata) najvećim delom su posledica izlivanja otpadnih voda iz gradova i naselja i zagađenih voda koje nastaju spiranjem nutrijenata s poljoprivrednih površina.

Različite vrste hemijskih supstanci koje dospevaju u morske ekosisteme mogu na različite načine uticati na živi svet – može doći do poremećaja reproduktivne funkcije riba i drugih organizama, oštećenja na njihovim tkivima i organima, smanjenja otpornosti na bolesti i infekcije. Zagađujuće supstance se mogu deponovati u tkivima riba i drugih organizama i tako dospeti u ljudsku ishranu. Zagađenje može uticati i na pokretljivost organizama jer se zagađujuće materije, poput nafte, skupljaju na perajama riba ili perima ptica, slepljuju ih i onemogućavaju normalno kretanje.

U poslednjih nekoliko decenija, kao jedan od najopasnijih oblika zagađenja mora izdvaja se zagađenje plastičnim otpadom. U svetu se svake godine proizvede preko 300 miliona tona plastike, a procenjuje se da je čak 50% te količine plastika za jednokratnu upotrebu. U okeanima kao otpad završi oko 14 miliona tona plastike godišnje.⁴ Krupniji plastični otpad pluta na površini ili se taloži na morskom dnu. Plutajući otpad se delovanjem morskih struja skuplja u velika plutajuća ostrva. Jedno takvo ostrvo plastike u Pacifiku ima površinu 1,6 miliona kvadratnih kilometara.

Postepenom razgradnjom krupnog plastičnog otpada nastaju sitne čestice plastike, manje od 5 mm, koje se nazivaju mikroplastika. Mikroplastika nastaje i u industrijskoj proizvodnji hrane i kozmetike. Ona je naročito opasna jer ulazi u žive organizme i ugrožava ih. Procenjuje se da svake godine od plastičnog otpada strada oko jedan milion morskih ptica i 100.000 morskih životinja. Divlje životinje mogu stradati od

---

4 <https://www.iucn.org/resources/issues-briefs/marine-plastic-pollution>

trovanja plastičnim otpadom, ali mogu uginuti i kada se upetljaju u plastični otpad ili im se on zakači na neki deo tela.

Zagađenje mora direktno utiče i na kvalitet života zajednica koje žive u njegovoj blizini. Takođe, zagađenje može imati ozbiljne posledice na turizam.

Radi postizanja održivog razvoja, koji podrazumeva očuvanje morskih ekosistema i živog sveta, kao i odgovarajući kvalitet života ljudi koji žive uz mora, potrebno je preduzeti hitne mere u cilju smanjenja zagađenja koje se ispušta u svetska mora i okeane. Iz tog razloga su Ujedinjene nacije u Agendi 2030 formulisale specifičan potcilj (14.1) za smanjenje zagađenja u okeanima i morima. Za ovaj potcilj je značajno što se odnosi i na smanjenje zagađenja koje potiče s kopna. Na taj način su za njegovo dostizanje odgovorne sve zemlje, uključujući i kontinentalne, jer doprinose zagađenju okeana i mora ispuštanjem otpadnih voda i čvrstog otpada u reke. Osnovne mere za smanjenje zagađenja odnose se na prikupljanje i prečišćavanje otpadnih voda iz gradova i industrijskih postojanja, kontrolu i smanjenje korišćenja pesticida i đubriva u poljoprivredi, adekvatno upravljanje čvrstim otpadom i sprečavanje njegovog dospevanja u vode, ograničavanje proizvodnje, promenu navika potrošnje plastičnih proizvoda i druge slične mere.

Za praćenje sprovođenja potcilja 14.1 definisan je jedan indikator (14.1.1), koji se sastoji od dva podindikatora: (a) *indeks obalske eutrofikacije*; i (b) *gustina plastičnog otpada*.⁵ Indeks obalske eutrofikacije se određuje na osnovu analize količina nutrijenata koji dospevaju u reke. Eutrofikacija se može pratiti i pomoću satelitskog praćenja koncentracija hlorofila A, pigmenta koji omogućuje fotosintezu u biljkama i fitoplanktonu. Veće koncentracije hlorofila A ukazuju na bujanje fitoplanktona usled povećane koncentracije nutrijenata. Određivanje gustine plastičnog otpada se može pratiti pomoću satelitskih snimaka ili direktnim procenama na terenu (količina otpada po km²).

DODATNI MATERIJAL ZA UČENJE:

[National Geographic: Marine pollution, explained](#)

[National Oceanic and Atmospheric Administration \(NOAA\):
Ocean pollution and marine debris](#)

5 <https://sdg.indikatori.rs/area/life-below-water/?subarea=SDGUN1401&indicator=>

Potcilj 14.4: Do 2020. delotvorno regulisati eksploataciju ribe i okončati prekomerni ribolov, kao i nezakonit, neprijavljen i neregulisan ribolov, odnosno destruktivne ribarske prakse, i primeniti naučno zasnovane planove upravljanja kako bi se obnovile zalihe riba u najkraćem mogućem roku, bar do nivoa na kojima se može proizvesti maksimalni održivi prinos koji je određen njihovim biološkim karakteristikama

Potcilj 14.6: Do 2020. zabraniti određene oblike subvencija za ribarstvo koje doprinose prekomernom kapacitetu ribara i prekomernom ribolovu, ukinuti subvencije koje doprinose nezakonitom, neprijavljenom i neregulisanom ribolovu i uzdržavati se od uvođenja novih sličnih subvencija, uvažavajući da adekvatan, poseban, efikasan i diferencijalni tretman za zemlje u razvoju i najmanje razvijene zemlje treba da bude integralni deo pregovora o subvencijama za ribarsku proizvodnju Svetske trgovinske organizacije

Okeani i mora su visokoproduktivni ekosistemi. Fitoplankton procesom fotosinteze vezuje sunčevu energiju u ogromnim količinama i pretvara je u hemijsku energiju koja dalje omogućava život svih živih bića. Do sada je otkriveno i opisano oko 250.000 morskih vrsta, a pretpostavlja se da je stvaran broj između 700.000 i milion. Pretpostavlja se da u okeanima živi oko 20.000 vrsta riba i na hiljade drugih vrsta koje čovek koristi u ishrani još od začetaka civilizacije.

S rastom ljudske populacije došlo je i do rasta proizvodnje, odnosno izlova morske ribe i drugih morskih jestivih vrsta. U 60-im godinama prošlog veka izlovljavano je manje od 40 miliona tona morske ribe godišnje. Danas se u svetu godišnje ulovi preko 90 miliona tona ribe.⁶ Među vrstama ribe koje se najviše love su incuni, bakalari, haringe, skuše i tune. Svaki čovek u proseku pojede oko 19 kilograma ribe godišnje, što je duplo više nego pre 50 godina.⁷

Ogroman pritisak na morske resurse i riblje populacije u okeanima i morima proizukovao je ozbiljne poremećaje u ekosistemima. U proseku se skoro 30% ribljih

---

6 <https://www.fao.org/state-of-fisheries-aquaculture>

7 <https://www.fishforward.eu/en/topics/facts-figures/>

resursa koristi na neodrživ način. To znači da se populacije tih riba love preko nivoa koji obezbeđuje njihovo prirodno obnavljanje. Kada se riblje populacije prekomerno love duži niz godina, dolazi do osiromašenja populacija ili čak do njihovog potpunog nestanka. Kod nekih vrsta, kao što su, na primer, tune, situacija je veoma loša jer se preko polovine populacija koristi na neodrživ način. Treba imati na umu da se ovi podaci odnose samo na one populacije za koje imamo podatke. Za mnoge vrste riba i njihove populacije još uvek nemamo precizne i pouzdane podatke na osnovu kojih bismo mogli planirati održivo korišćenje.

Ribolov nije lako ograničiti samo na određene vrste riba. Najpopularniji alati i tehnike za ribolov, poput mreža koje se vuku po dnu, u velikoj meri su neselektivni i dovode do hvatanja značajnog broja vrsta koje nisu bile planirane da budu ulovljene. Procenjuje se da nenamerni ulov čini oko 40% ukupnog globalnog ulova morske ribe, odnosno skoro 40 miliona tona na godišnjem nivou. Još jedna zabrinjavajuća odlika svetskog ribarstva je veliki gubitak ulovljene ribe. Procenjuje se da oko 35% posto ukupnog ulova propadne i ne stigne do krajnjih potrošača.⁸

Intenzivan ribolov ima i druge negativne posledice po morske ekosisteme. Ribarska industrija je značajan zagađivač voda, a odbačeni ribarski alati čine oko 10% ukupnog otpada u morima.⁹ Isto tako, od mreža i drugih alata ne stradaju samo ribe, nego i morske ptice, kornjače i morski sisari.

Bogatstvo i diverzitet riba u morima i okeanima već su značajno narušeni. Od 1970. godine do danas brojnost ribljih populacija opala je u proseku za 50%.¹⁰ Mnoge vrste, kao, na primer, ajkule i raže, dovedene su na rub izumiranja.

Intenziviranje ribarske proizvodnje ugrožava i manje, tradicionalne zajednice ljudi u obalskim i ostrvskim područjima. Prekomerni komercijalni izlov onemogućava individualnim ribarima ili njihovim zajednicama da svojim tradicionalnim alatima dođu do ulova i budu konkurentni na tržištu.

U poslednjih nekoliko decenija dolazi i do naglog razvoja proizvodnje ribe u akvakulturi, odnosno uzgoja ribe u kontrolisanim uslovima. Akvakultura počela je da se razvija 1960-ih godina, kada je na ovaj način proizvedeno samo nekoliko miliona tona ribe godišnje. Danas se u akvakulturi proizvodi preko 90 miliona tona ribe u toku jedne godine. Akvakultura ima svoje pozitivne i negativne strane. Njenim razvojem je povećana dostupnost ribe i drugih morskih organizama na svetskom tržištu i time je unapređen kvalitet ishrane na globalnom nivou. Proizvodnjom u akvakulturi takođe se smanjuje negativan uticaj na divlje populacije riba. S druge strane, intenzivna akvakultura izaziva zagađenje mora putem unošenja velikih količina hrane i lekova

---

8 <https://unctad.org/system/files/non-official-document/ditc-ted-31032021-Fish-WTO-FAO-1.pdf>

9 https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/reviewconf/FishStocks_EN_A.pdf

10 <https://www.zsl.org/sites/default/files/LPR%202020%20Full%20report.pdf>

koji se koriste za uzgoj ribe. Akvakulture nisu potpuno odvojene od morskog ekosistema, tako da omogućavaju i širenje različitih bolesti među morskim organizmima. Povećanje proizvodnje i smanjenje cene ribe usled intenzivnog uzgoja u akvakulturi ugrožava male i lokalne ribarske zajednice koje ne mogu biti konkurentne u takvim tržišnim uslovima. Naposljetku, akvakultura narušava estetiku obala i priobalnih područja, pošto kavezni sistemi mogu zauzimati velike površine.

Da bi se sačuvali morski ekosistemi ljudi koji žive uz more i od mora, te obezbedilo dugotrajno i održivo snabdevanje svetskog tržišta kvalitetnom hranom ribljeg porekla, neophodno je što pre promeniti način lova, prerade, trgovine i potrošnje ribe u svetu. S namerom usaglašavanja i koordinisanja globalnih inicijativa za očuvanje populacija morskih riba i morskog ribarstva, Ujedinjene nacije su kroz Agendu 2030 formulisale poseban potcilj održivog razvoja, koji je usmeren na dostizanje održivog nivoa i načina ribarenja na okeanima i morima. Potcilj je fokusiran na sprečavanje prekomernog izlova ribe, sprečavanje ilegalnog ribolova, korišćenja štetnih alata i tehnika, kao i svodenje izlova na meru koja će omogućiti prirodno obnavljanje ribljih populacija.

Za praćenje ovog potcilja određen je jedan indikator na globalnom nivou – 14.4.1: *Udeo ribljeg fonda u okvirima biološki održivih nivoa*. Indikator pokazuje koji deo populacija morskih riba se izlovljava u okviru održivog nivoa. Vrednosti indikatora se značajno razlikuju u odnosu na region. Najmanji procenat održivog ribarstva se beleži u području Mediterana i Crnog mora, a najveći u jugozapadnom, severoistočnom i zapadnom Pacifiku.¹¹

Da bi se postiglo održivo ribarstvo na nivou planete i ublažile negativne posledice na biodiverzitet u okeanima i morima, neophodna je jaka međunarodna saradnja i koordinisano delovanje vlada svih država. Riblji resursi su zajedničko dobro svih ljudi na planeti i nemoguće ih je razgraničiti i njima održivo upravljati na nivou jedne ili nekoliko država. Kako bi se podržala i unapredila međunarodna saradnja na polju održivog ribolova u morima i okeanima, u Agendu 2030 je integrisan još jedan potcilj sa specifičnim fokusom. To je potcilj 14.6, koji glasi: *Do 2020. zabraniti određene oblike subvencija za ribarstvo koje doprinose prekomernom kapacitetu ribara i prekomernom ribolovu, ukinuti subvencije koje doprinose nezakonitom, neprijavljenom i neregulisanom ribolovu i uzdržavati se od uvođenja novih sličnih subvencija, uvažavajući da adekvatan, poseban, efikasan i diferencijalni tretman za zemlje u razvoju i najmanje razvijene zemlje treba da bude integralni deo pregovora o subvencijama za ribarsku proizvodnju Svetske trgovinske organizacije*.

Prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravu mora, svaka primorska zemlja ima pravo na teritorijalne vode koje se protežu do 12 nautičkih milja od kopna, odnosno od polaznih crta mora. Uz to, svaka zemlja ima pravo na isključivu ekonomsku zonu, koja se prostire do 200 nautičkih milja od polaznih crta mora. U isključivim ekonomskim zonama zemlja ima pravo da reguliše i kontroliše korišćenje morskih resursa, uključujući

---

11 <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2019/02/IUU-Fishing-Index-Report-web-version.pdf>

ribolov. Izvan isključivih ekonomskih zona nalaze se međunarodne vode, koje svako ima pravo da koristi. Međunarodne vode obuhvataju oko 58% ukupne površine mora i okeana. Intenzitet ribolova i količina ulovljene ribe veoma variraju između država, odnosno između različitih okeanskih i morskih područja. Velike i razvijene zemlje s jakim ribarskih flotama mogu da izlove neuporedivo više ribe od pojedinih manjih ostrvskih zemalja, koje imaju relativno velike isključive ekonomske zone. Takođe, zemlje s razvijenim flotama lakše i efikasnije izlovljavaju ribu u međunarodnim vodama, gde je kontrola veoma slaba. Najveći proizvođač ribe je Kina, koja godišnje izlovi oko 11 miliona tona, sledi Peru s osam miliona tona, te Čile, Japan, Rusija, Indonezija i Sjedinjene Američke Države, koji u proseku izlovljavaju tri do četiri miliona tona ribe godišnje. U međunarodnim vodama se ulovi oko 10% ukupnih godišnjih količina, a najveći deo toga, oko dve trećine, ulovi desetak zemalja koje predstavljaju najveće ribolovne sile.¹² Ribolov u međunarodnim vodama regulišu regionalne organizacije za upravljanje ribarstvom, koje predstavljaju zajednička tela nekoliko zemalja koje dele interes za upravljanje ribljim resursima u pojedinim delovima okeana i koje se formiraju međunarodnim ugovorima.

Značajan deo ribljih resursa, oko 26 miliona tona godišnje, lovi se na ilegalan način.¹³ To podrazumeva prekomeran lov, korišćenje nedozvoljenih tehnika i alata, lov u periodima kada važi obustava ribolova ili lov u područjima na kojima je trajno zabranjen ribolov.

Bolja zaštita ribljih resursa na globalnom nivou nema za cilj samo da spreči ugrožavanje ribljih resursa, nego i da obezbedi ravnopravan pristup ribljim resursima svim zemljama. Trenutno mali broj zemalja, zbog svoje ekonomske moći i razvijenosti sektora ribarstva, ima olakšan pristup ribljim resursima. Intenzivnim izlovom, koji sprovode velike ribarske sile, ugrožava se ribarstvo u manjim zemljama, koje su u velikoj meri ekonomski zavisne od ove privredne grane.

Jedan od načina na koji se dodatno pogoršava nejednakost u pristupu ribljim resursima su i subvencije koje razvijene države daju svojim ribarima kako bi unapredili proizvodnju ribe. Na globalnom nivou ove subvencije iznose oko 35 milijardi dolara godišnje.¹⁴ Subvencije su uglavnom usmerene na uvećanje ekonomskog prihoda od ribarstva i povećanje ulova. Za čak 57% ovih subvencija je procenjeno da su štetne i da podržavaju prakse koje stimulišu maksimizaciju ulova i dovode do prekomernog izlova ribe.

Potcilj 14.6 Agende 2030 je fokusiran upravo na ukidanje štetnih subvencija za ribarstvo, koje kao krajnji efekat imaju osiromašenje ribljeg fonda u okeanima. S obzirom na prirodnu povezanost ekosistema mora i populacija riba na celoj planeti, ove mere se moraju sprovoditi koordinisano na globalnom nivou. Potcilj ima i važnu socio-eko-

---

12 <https://www.nature.com/articles/srep08481>

13 <https://www.fao.org/iuu-fishing/en/>

14 <https://stats.unctad.org/Dgff2016/DGFF2016.pdf>

nomsku komponentu, jer se ukidanjem štetnih subvencija poboljšava položaj malih i nerazvijenih zemalja u pristupu morskim resursima i mogućnost njihovog korišćenja.

Za praćenje potcilja 14.6 definisan je jedan indikator, koji prati stepen sprovođenja međunarodnih instrumenata usmerenih na borbu protiv nezakonitog, neprijavljenog i neregulisanog ribolova (14.6.1). Indikator prati šest međunarodnih sporazuma koji su relevantni za korišćenje morskih resursa i ribolov. Stepem sprovođenja se ocenjuje ocenama od 1 do 5 na osnovu podataka koji se prikupljaju pomoću upitnika koji popunjavaju predstavnici relevantnih nacionalnih institucija.

DODATNI MATERIJAL ZA UČENJE:

[OECD: Fisheries and Aquaculture](#)

[FAO: State of World Fisheries and Aquaculture](#)

Potcilj 14.c: Unaprediti očuvanje i održivo korišćenje okeana i njihovih resursa primenom međunarodnog prava, kao što je navedeno u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravu mora, koja pruža pravni okvir za očuvanje i održivo korišćenje okeana i njihovih resursa, kako stoji u stavu 158 „Budućnosti koju želimo“

Mora, okeani i obalna područja su integralna komponenta biosfere i ključni su za njen opstanak. Ovi ekosistemi povezuju sve kontinente i nemoguće ih je razgraničiti u smislu upravljanja, nadležnosti i odgovornosti. Oni predstavljaju zajednički resurs svih ljudi na planeti. To se pogotovo odnosi na međunarodne vode, koje čine više od polovine ukupne površine mora i okeana.¹⁵

Počeci međunarodnog regulisanja nadležnosti i vlasništva nad morima i okeanima sežu u davnu istoriju. Tada su se velike morske sile služile različitim dekretima i proglasima kojima su sebi osiguravale korišćenje određenih morskih teritorija (npr. papina bula iz 1493. godine kojom je papa ovlastio Španiju i Portugal da osvajaju i koriste nove prekomorske teritorije). Od 17. veka je u međunarodno pravo uveden princip slobodnog mora (*mare liberum*).¹⁶ Princip podrazumeva slobodnu plovidbu

15 <https://www.thegef.org/what-we-do/topics/areas-beyond-national-jurisdiction>

16 https://brill.com/previewpdf/journals/nord/54/1-2/article-p65_16.xml

izvan teritorijalnih voda, odnosno voda nad kojima određena država ima suverenost, u vreme mira i u vreme rata. Kasnije, sredinom 20. veka, pojedine zemlje izražavaju povećane interese za morskim resursima i povećavaju svoje teritorijalne vode, te se pojavljuje potreba za konkretnijim regulisanjem prava na more. Prva konferencija Ujedinjenih nacija na ovu temu je održana 1956. godine, a završna, na kojoj je finalizovan predlog međunarodne Konvencije o pravu mora, održana je 1982. godine. Konvencija je stupila na snagu 1994. godine i od tada predstavlja osnovni međunarodni ugovor za očuvanje i održivo korišćenje mora i okeana.¹⁷

Konvencija o pravu mora predstavlja složen dokument koji uspostavlja zakon i red na okeanima i morima i definiše pravila korišćenja morskih resursa. Konvencija jasno definiše teritorijalne vode (do 12 nautičkih milja), isključive ekonomske zone (do 200 nautičkih milja), arhipelaško more, koje se određuje kao jedinstvena teritorija kada neka država ima više ostrva, i međunarodne vode. U okviru teritorijalnih voda države imaju punu suverenost u kontroli, dok u okviru isključivih ekonomskih zona imaju pravo kontrole i korišćenja prirodnih resursa. Kada su u pitanju međunarodne vode, koje se nalaze izvan teritorijalnih voda i isključivih ekonomskih zona, sve zemlje imaju podjednako pravo na njihovo korišćenje. U okviru Konvencije postoji još veliki broj bilateralnih i multilateralnih sporazuma koji detaljnije regulišu pojedine oblasti kao što je ribarstvo.

Konvencija o pravu mora sadrži i elemente održivosti kada je reč o korišćenju prirodnih resursa. Obalne države u skladu s ovom konvencijom moraju da vode računa da prekomernim korišćenjem prirodnih resursa ne dovedu resurse u opasnost od nestanka. Održivo korišćenje ribljih populacija i drugih resursa je veoma različito uređeno od države do države. U razvijenim zemljama uglavnom postoje zakonski i institucionalni mehanizmi kojima se obezbeđuje princip održivosti. S druge strane, neke manje razvijene obalske ili ostrvske zemlje, koje raspolažu srazmerno velikim teritorijalnim vodama i isključivim ekonomskim zonama, često nemaju dovoljno kapaciteta da ujednačeno i adekvatno sprovode kontrolu i planiranje korišćenja morskih resursa. Tako je, na primer, na ostrvu Vanuatu, usled prekomernog izlova ribe, godišnji izlov sa 90.000 tona u 1990-im godinama, pao na samo 30.000 tona u 2001. godini.¹⁸ Kada se uzme u obzir da ekonomije malih ostrvskih zemalja u velikoj meri zavise od morskih resursa, onda je jasan značaj uspostavljanja mehanizama za održivo korišćenje tih resursa.

Prirodna povezanost morskih ekosistema upućuje na potrebu zajedničkog, međunarodnog delovanja. RIBE i drugi morski organizmi su vrlo često izrazito migratorni i njihov životni prostor prevazilazi okvire teritorijalnih voda. Drugim rečima, prekomerni izlov određenih vrsta na jednom području može izazvati poremećaje u populacijama tih vrsta i njihovim ekosistema u drugim, često veoma udaljenim područjima. Primer izrazito migratornih vrsta riba su tune, koje su veoma ugrožene prekomernim izlovom.

---

17 https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

18 <https://www.un.org/press/en/2005/envdev807.doc.htm>

Međunarodnim pravom nije regulisano samo korišćenje ribljih i drugih bioloških resursa, koji se nameću kao primarni resursi kada govorimo o okeanima i morima. Njime je regulisano i korišćenje mineralnih sirovina, nafte i gasa, istraživanje, plovidba i drugi vidovi korišćenja okeana i mora.

Sve izraženiji ekološki problemi na morima i okeanima, koji se manifestuju drastičnim smanjenjem populacija morskih organizama, povećanim zagađenjem nutrijentima i drugim hemijskim supstancama, povećanjem količine plastičnog otpada u vodi, zagrevanjem i zakiseljavanjem mora, još više su istakli potrebu zajedničkog, međunarodnog delovanja. Rešavanje ovih problema je jedino moguće uz donošenje i sprovođenje zajedničkih politika i mera, kao i uz pružanje podrške zemljama da na adekvatan i održiv način upravljaju svojim teritorijalnim vodama.

Konvencija o pravu mora se ne odnosi samo na obalne zemlje, ona daje pravo svim članicama Ujedinjenih nacija da imaju ravnopravan pristup moru. To je od izuzetnog značaja za kontinentalne zemlje u razvoju, kojima pristup okeanima i morskim resursima može pomoći u unapređenju socio-ekonomskog statusa. Kontinentalne zemlje su važne i zato što predstavljaju značajna tržišta morskih resursa, pre svega ribe. Odgovarajućom kontrolom uvoza, prodaje i potrošnje ovih resursa, kontinentalne zemlje mogu doprineti sprovođenju principa održivosti u njihovom korišćenju.

Zbog velikog značaja korišćenja morskih resursa za održivi razvoj planete, ali i neophodnosti međunarodne koordinacije i saradnje u pogledu upravljanja i korišćenja mora i okeana, u Agendu 2030 je uvršten potcilj 14.c. Potcilj 14.c kao osnovni mehanizam očuvanja i korišćenja morskih resursa na međunarodnom nivou prepoznaje Konvenciju o pravu mora, što je i eksplicitno navedeno u samom tekstu potcilja. Praćenje napretka u dostizanju potcilja prati se u odnosu na sprovođenje ove konvencije i pratećih ugovora (indikator 14.c.1: *Broj zemalja koje ostvaruju napredak u ratifikaciji, prihvatanju i sprovođenju instrumenata koji se odnose na okeane, kroz zakonske, političke i institucionalne okvire, a koji služe sprovođenju međunarodnog prava, kako predviđa Konvencija Ujedinjenih nacija o pomorskom pravu, za očuvanje i održivu upotrebu okeana i njihovih resursa*).¹⁹ Posebni ugovori u okviru Konvencije koji imaju značaj u smislu ovog potcilja jesu Ugovor o delu XI Konvencije, kojim se reguliše korišćenje mineralnih sirovina iz morskog dna, i ugovor koji se odnosi na čuvanje i upravljanje migratornih vrsta riba.

Prikupljanje podataka za indikator 14.6.1 vrši se pomoću upitnika koji se šalje državama potpisnicama Konvencije. Srbija je Konvenciju o pravu mora ratifikovala 2001. godine.

---

19 <https://sdg.indikatori.rs/sr-latn/area/life-below-water/?subarea=SDGUN1410&indicator=>

DODATNI MATERIJAL ZA UČENJE:

[UN: Oceans and the Law of the Sea](#)

[International Maritime Organization \(IMO\): UN Convention on the Law of the Sea](#)

[The GEF: International Waters](#)

ODRŽIVI RAZVOJ ZA SVE

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Ova publikacija je proizvedena u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, koju podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija pišite na imejl adresu info@sdgs4all.rs.